

Finansirano od strane
Evropske unije

Neplaćeni i nezaštićeni

Lični asistenti nose teret brige
o osobama sa invaliditetom

Mreža Žena Kosova

Podržava, štiti i promoviše prava i interese žena i devojaka na Kosovu

Uvod

Lična asistencija predstavlja ključnu uslugu koja omogućava samostalan život i puno učešće osoba sa invaliditetom (OSI) u društvu, što je ljudsko pravo garantovano [Konvencijom Ujedinjenih nacija \(UN\) o pravima osoba sa invaliditetom](#) (KPOSI). Ovaj dokument analizira pružanje lične asistencije i nege za OSI¹. Zakonodavstvo Kosova koristi nekoliko termina za osobu koja pruža pomoć OSI, uključujući „lični staratelj“, „negovatelj“ i „pratilac“. Radi jasnoće i preglednosti, u ovom dokumentu koristi se termin „lični asistent“ kao sveobuhvatan izraz koji obuhvata sve ove uloge i u skladu je sa KPOSI-om. Dokument najpre analizira relevantni pravni okvir kako bi identifikovao ključne pravne, finansijske i strukturne praznine. Zatim se predstavljaju nalazi dobijeni iz postojećih istraživanja, intervju sa 332 različita lična asistenta, kao i intervju sa deset ključnih predstavnika organizacija civilnog društva (OCD) koje rade sa OSI.

Pravni okvir

Ovaj odeljak analizira pravni okvir koji je relevantan za pružanje lične asistencije.

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom

KPOSI, koju su UN ratifikovale 2008. godine, predstavlja međunarodni ugovor o ljudskim pravima kojim se potvrđuju osnovna prava osoba sa svim vrstama invaliditeta. Njen cilj je „da unapredi, zaštiti i obezbedi puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svim osobama sa invaliditetom, kao i da unapredi poštovanje njihovog urođenog dostojanstva.“² Iako KPOSI eksplicitno ne definiše invaliditet, on se prepoznaje kao „razvijajući koncept [...] koji proizlazi iz interakcije između osoba sa oštećenjima i prepreka u stavovima i okruženju koje ometaju njihovo puno i efektivno učešće u društvu na ravnopravnoj osnovi sa drugima.“³ Ova odredba naglašava da invaliditet nije fiksno, već promenljivo stanje koje zavisi od okruženja, uključujući negativne stavove i prepreke u okruženju koje je potrebno ukloniti. Takođe se navodi da OSI obuhvataju „one koji imaju dugotrajna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja“.⁴ Dakle, invaliditet nije ograničen na medicinsko stanje niti na određene korisnike.⁵ KPOSI zapravo „postavlja minimum prava, ali ne ograničava ko može biti obuhvaćen“ i omogućava „ugovornim stranama da pruže zaštitu i drugim osobama, na primer osobama sa kratkotrajnim invaliditetom ili onima koji se percipiraju kao deo takvih grupa.“⁶

Pravo OSI na samostalan život zagarantovano je KPOSI-om, koja uključuje „pristup različitim uslugama podrške u domaćinstvu, stambenim i drugim zajedničkim uslugama, uključujući ličnu asistenciju neophodnu za podršku životu i uključivanje u zajednicu“.⁷ Konvencija

¹ Ovaj sažetak politika istražile su i napisale Edita Blaca, Sanea Abud i Mirjeta Ademi za Mrežu žena Kosova (MŽK), u okviru projekta „Unapređenje kapaciteta civilnog društva za poboljšanje pristupa kvalitetnoj socijalnoj zaštiti za žene i muškarce iz različitih grupa/profila“, koji sprovode MŽK, Organizacija osoba sa mišićnom distrofijom Kosova (OPDMK) i Ruka Ruci, uz podršku Evropske unije (EU). Cilj projekta je jačanje građanskog učešća, promocija inkluzivnog kreiranja politika i podrška reformama koje odgovaraju potrebama različitih grupa, uključujući žene, osobe sa invaliditetom, Rome, Aškalije, Egipćane, Srbe i druge. MŽK zahvaljuje OPDMK-u, Ruka Ruci i Mrežu organizacija Romkinja, Aškalijki i Egipćanki, kao i njihovim istraživačima/cama koji su sproveli intervjue širom Kosova 2025. godine. MŽK takođe sezahvaljuje organizacijama civilnog društva (OCD) koje podržavaju OSI, lične asistente i staratelje na njihovom vremenu i učešću u ovom istraživanju; bez njihove podrške ovo istraživanje ne bi bilo moguće. Posebna zahvalnost ide Saneji Abud i Meljisi Mustafi za njihov obimni volonterski doprinos kao istraživačica.

² [UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom], član 1, str. 3.

³ UN, [Introducing the UNCRPD](#) [Uvod u KUNPOSI], 2022, str. 11.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid, str. 12.

⁶ Ibid.

⁷ KPOSI, [član 19](#).

predviđa da državne institucije preduzmu efikasne i odgovarajuće mere kako bi OSI omogućile potpuno uživanje prava na život, uključivanje i učestvovanje u zajednici, uz mogućnost izbora pod jednakim uslovima kao i kod drugih osoba.⁸

Komiteet KPOSI za prava OSI naveo je [opštem komentaru UN br. 5 o samostalnom životu i uključivanju u zajednicu](#) da samostalan život podrazumeva slobodu izbora i kontrole nad sopstvenim životom, uz dostojanstvo, samoopredeljenje i individualnu autonomiju. To uključuje lični način života, dnevne aktivnosti i pristup ličnoj asistenciji. Takođe obuhvata mogućnost ličnog izbora u stambenim opcijama, uključujući život van stambenih institucija, „bez obzira na nivo intelektualnih sposobnosti, samostalno funkcionisanje ili potrebe za podrškom“ i bez obzira na finansijske troškove.⁹ Dalje, Konvencija predviđa da usluge podrške osobama sa invaliditetom treba da budu dostupne, pristupačne, cenovno prihvatljive i fleksibilne za sve OSI, uzimajući u obzir različite životne okolnosti (npr. prihode) i lične karakteristike, uključujući starosnu dob, pol, etničku pripadnost, jezik, religiju, seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Prema ovom modelu ljudskih prava, niko ne može biti isključen na osnovu vrste ili nivoa podrške koja mu je potrebna.

Lična asistencija predstavlja uslugu podrške ključnu za samostalan život OSI.¹⁰ Prema KPOSI, četiri elementa karakterišu ličnu asistenciju: (i) finansiranje je individualizovano, zasnovano na pravima i pod kontrolom OSI; (ii) OSI upravlja načinom pružanja asistencije i bira ko je pruža; (iii) asistencija je namenjena jednoj osobi, pri čemu asistent ne sme istovremeno da pruža usluge drugim osobama bez pristanka; i (iv) osoba zadržava pravo odlučivanja i ličnu kontrolu nad svojom asistencijom u skladu sa sopstvenim ličnim preferencijama.¹¹

Što se tiče dece, KPOSI obavezuje države da podrže decu sa invaliditetom u životu u svojim domovima i zajednicama uz jednaka prava, pružajući rane usluge i podršku porodici kako bi se sprečilo zapostavljanje ili segregacija.¹² Deca moraju imati pristup inkluzivnom obrazovanju i obuci, uz individualizovanu podršku, razumna prilagođavanja i pristupačnu komunikaciju, što im omogućava razvoj životnih veština, samostalnost i puno učešće u društvu.¹³

Konvencija UN o pravima deteta

Usvojena od strane Ujedinjenih nacija 1989. godine, [Konvencija o pravima deteta](#) (KPD) predstavlja važan međunarodni ugovor koji utvrđuje osnovna prava sve dece i mladih, kao i obaveze država potpisnica da ta prava budu u potpunosti ostvarena i zaštićena. Što se tiče dece sa invaliditetom, KPD uključuje pravo na „pun i dostojanstven život, u uslovima koji osiguravaju dostojanstvo, podstiču samostalnost i olakšavaju aktivno učešće deteta u zajednici.“¹⁴

Iako KPD ne pominje eksplicitno „ličnu asistenciju“, ona uspostavlja važan okvir podrške koji predstavlja osnovu za samostalan život dece sa invaliditetom. Član 18 obavezuje države da pruže odgovarajuću podršku roditeljima i zakonskim starateljima u ispunjavanju njihovih roditeljskih obaveza i da razvijaju usluge i objekte za brigu o deci.¹⁵ U skladu s tim, član 23 priznaje pravo deteta sa invaliditetom na posebnu negu i pomoć prilagođenu njegovom stanju i

⁸ Ibid.

⁹ UN, [CRPD General Comment No.5 on living independently and being included in the community](#) [KPOSI opšti komentar br.5 o samostalnom životu i uključivanju u zajednicu], 2017.

¹⁰ Ibid

¹¹ Ibid

¹² UN, [KPOSI, član 23](#)

¹³ UN, [KPOSI, član 24](#)

¹⁴ UN, [KPD, član 23](#)

¹⁵ UN, [KPD, član 18](#)

porodičnim okolnostima, uključujući, kada je moguće, besplatno pružanje usluga.¹⁶ Takva pomoć treba da olakša efikasan pristup obrazovanju, rehabilitaciji, zdravstvenoj zaštiti i socijalnoj participaciji, sa ciljem podsticanja što potpunije društvene integracije i individualnog razvoja deteta.

[Opšti komentar br. 9](#) UN-ove KPD naglašava visok prioritet pružanja posebne nege i podrške, uključujući ličnu asistenciju, kako bi se osiguralo uključivanje dece, sa fokusom na uklanjanje društvenih i fizičkih prepreka. Ističe da „prepreka nije sam invaliditet, već kombinacija društvenih, kulturnih, stavovnih i fizičkih barijera sa kojima se deca sa invaliditetom suočavaju u svakodnevnom životu.“¹⁷ Širi i detaljniji standardi o ličnoj asistenciji, uključujući i za decu, direktnije su obrađeni u [opštem komentaru br. 5](#) UN-ove KPOSI o samostalnom životu, kao što je opisano iznad.

Zakonodavstvo Evropske unije

Evropska unija (EU) i njene države članice potpisnice su KPD i KPOSI. Pravna tekovina EU u oblasti OSI ima za cilj da osigura puno učešće OSI u društvu, zaštiti njihova osnovna prava i unapredi socijalne i ekonomske uslove osoba sa invaliditetom.¹⁸ Ono obuhvata različite pravne instrumente, strategije i inicijative usklađene sa principima KPOSI. [Povelja EU o osnovnim pravima](#) uključuje pravo OSI na punu integraciju u društvo, uključujući „mere osmišljene da se osigura njihova nezavisnost, socijalna i profesionalna integracija i učešće u životu zajednice.“ [Evropski stub socijalnih prava](#), proglašen 2017. godine, potvrđuje kroz Princip 17 da OSI imaju pravo na finansijsku podršku koja osigurava dostojanstven život, pristup uslugama koje omogućavaju učešće na tržištu rada i u društvu, kao i na radno okruženje prilagođeno njihovim potrebama.

[Strategija o pravima osoba sa invaliditetom 2021-2030](#), koja zamenjuje [Evropsku strategiju o invaliditetu 2010-2020](#), ima za cilj unapređenje pristupačnosti i prava OSI, uključujući uklanjanje prepreka u pristupu zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, rekreativnim aktivnostima i učešću u politici. Poseban fokus stavljen je na samostalan život OSI, koji zahteva „kvalitetne, pristupačne, usmerene na osobu i cenovno prihvatljive usluge zasnovane na zajednici i porodici“.¹⁹ Ove usluge obuhvataju pristupačnu ličnu asistenciju, medicinsku negu, tehnička pomagala, podršku porodici i intervencije socijalnih radnika, kako bi se olakšale svakodnevnne aktivnosti i omogućio izbor OSI i njihovim porodicama. Godine 2024. EU je izdala [smernice](#) za države članice u vezi sa unapređenjem samostalnog života i uključivanja u zajednicu, uključujući programe lične asistencije.²⁰ Smernice preporučuju da se sredstva usmere ka podršci radnicima, kao što su lični asistenti, i programima lične asistencije kao ključnim uslugama zasnovanim na zajednici i usmerenim na osobu, uključujući OSI sa intelektualnim i/ili psihosocijalnim invaliditetom. U dokumentu se lična asistencija opisuje kao „osnovni faktor za samostalan život i uključivanje“ OSI, a preporučuju se finansijski modeli zasnovani na osobi, kako bi sredstva bila prilagođena individualnim potrebama korisnika.²¹ Takođe se podstiče izgradnja kvalifikovane,

¹⁶ UN, [KPD, član 23](#)

¹⁷ UN, [CRC General Comment No. 9 \(2006\): The rights of children with disabilities](#) [KPD, opšti komentar br. 9 (2006): Prava dece sa invaliditetom], 2007, str. 2.

¹⁸ EK, [Kosovo 2024 Report](#) [Izveštaj o Kosovu], 2024, str. 36.

¹⁹ EU, [Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030](#) [Strategija o pravima osoba sa invaliditetom 2021-2030], str. 8.

²⁰ EU, [Guidance document on independent living and inclusion in the community of persons with disabilities in the context of EU funding](#) [Smernice o samostalnom životu i uključivanju u zajednicu osoba sa invaliditetom u kontekstu EU finansiranja], 2024.

²¹ EU, [Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030](#) [Strategija o pravima osoba sa invaliditetom 2021-2030], str. 9.

dobro obučene i dovoljno velike radne snage ličnih asistenata, sa pravičnim uslovima rada, odgovarajućom platom i mogućnostima profesionalnog razvoja. Predlaže se jačanje profesije kroz jasan pravni okvir, obuku, socijalnu zaštitu i adekvatna javna budžetska izdvajanja za pružanje lične asistencije.

Nacionalno zakonodavstvo

Pravni okvir Kosova generalno uključuje ključne međunarodne instrumente o ljudskim pravima, kao što je KPD, ali Kosovo još nije stranka KPOSI.²² Iako su neki principi KPOSI reflektovani u [Ustavu](#), sama KPOSI nije eksplicitno pomenuta niti u potpunosti inkorporirana. Godine 2022. Vlada je potpisala odluku o izmeni Ustava kako bi uključila KPOSI.²³ Međutim, uprkos pregledu Ustavnog suda, kasniji pokušaji usvajanja nisu uspeali u Skupštini zbog problema sa parlamentarnim glasanjem.²⁴ Trenutno, Ustav pruža pravnu zaštitu, zabranjuje diskriminaciju, osigurava jednakost pred zakonom za OSI i garantuje njihovo osnovno socijalno osiguranje.²⁵ Ipak, može se tvrditi da ova zaštita još nije u potpunosti ostvarena.²⁶

Pravna zaštita OSI na Kosovu trenutno se zasniva na [Zakonu br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije](#), koji pruža opšti okvir za zabranu diskriminacije, uključujući i po osnovu invaliditeta. [Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta](#) uspostavlja široku zaštitu za decu sa invaliditetom, potvrđujući njihovo pravo na dostojanstvo, nediskriminaciju, rehabilitaciju, inkluziju i pristup zdravstvenim, socijalnim i obrazovnim uslugama.²⁷

Uprkos ovom okviru, specifična regulacija socijalnih prava OSI, uključujući ličnu asistenciju, uređuje se kroz „fragmentirani mozaik“ različitih zakona (opisano dalje) i odgovarajućih administrativnih uputstava, umesto kroz jedinstven i sveobuhvatan pravni okvir.²⁸

Većina zakonodavstva na Kosovu i dalje se oslanja na ograničena ili nedosledna tumačenja pojma invaliditeta, koja nisu u skladu sa KPOSI, sa ²⁹ „višestrukim definicijama invaliditeta u upotrebi kod različitih institucija i zainteresovanih strana“. To ostavlja određene grupe OSI pravno nepriznatim, poput osoba sa mentalnim, intelektualnim ili čulnim oštećenjima, i doprinosi nejednakom pristupu finansijskoj nadoknadi i podršci u vidu lične asistencije.³⁰

Na primer, [Zakon br. 08/L-255 o socijalnim i porodičnim uslugama iz 2024. godine](#) definiše OSI kao „osobu koja ima dugotrajna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja, koja u interakciji sa različitim preprekama mogu sprečiti njeno potpuno i efektivno učešće u društvu na jednakim osnovama sa drugima.“³¹ Iako zakon koristi jezik delimično usklađen sa međunarodnim standardima, fokusira se na specifične oblike invaliditeta, ograničavajući prepoznavanje na eksplicitno navedene kategorije. Time se isključuju druge osobe, jer nisu imenovane, niti se koristi inkluzivan jezik poput „uključujući“, koji bi ukazivao na postojanje

²² EK, [Kosovo 2024 Report](#) [Izveštaj o Kosovu], 2024.

²³ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025, str. 17.

²⁴ Ibid., str. 64.

²⁵ [Ustav Kosova](#), član 24 i 51.

²⁶ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025, str. 17.

²⁷ Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 06/L0084 o zaštiti deteta](#) (Član 46), 2019.

²⁸ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025, str. 18.

²⁹ Svetska banka, [Disability Inclusion Kosovo Country Profile](#) [Profil inkluzije osoba sa invaliditetom na Kosovu], 2023, str. 1.

³⁰ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

³¹ Republika Kosovo, [Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama](#), 2024, član 3, str. 6.

drugih tipova invaliditeta. Stoga zakon nije u potpunosti u skladu sa KPOSI, i Kosovo trenutno nema „koherentan i jedinstven sistem, kriterijume ili metode za identifikaciju invaliditeta“.³²

Okvir za procenu invaliditeta

Pristup inkluzivnim uslugama, poput podrške OSI, zasniva se na procenama invaliditeta koje sprovodi Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT), prvenstveno radi utvrđivanja podobnosti za šeme invalidskih penzija za odrasle i socijalne šeme za porodice dece sa invaliditetom.³³ Javne socijalne usluge, poput lične asistencije, u velikoj meri svode se na socijalnu pomoć u obliku novčanih transfera, koju korisnici teoretski mogu koristiti za kupovinu usluga.

MFRT se uglavnom oslanja na medicinski model za procenu opšteg trajnog invaliditeta, kako kod odraslih, tako i kod dece, umesto da primeni bio-psiho-socijalni pristup u skladu sa međunarodnim standardima.³⁴ Bio-psiho-socijalni pristup zasniva se na Međunarodnoj klasifikaciji funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja Svetske zdravstvene organizacije (SZO), koja prepoznaje funkcionisanje i invaliditet kao rezultat interakcije između zdravstvenih stanja i faktora okoline i ličnih faktora. Time se integrišu medicinski i socijalni modeli invaliditeta i pruža „koherentan pregled različitih perspektiva zdravlja: biološke, individualne i društvene“³⁵

Suprotno tome, dve grupe – slepe osobe i osobe sa paraplegijom/tetraplegijom (PPTP) – obuhvaćene su posebnim zakonodavstvom: [Zakon br. 04/L-092 o slepim licima \(2012\)](#) i [Zakon br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom \(2016\)](#). Ovi zakoni definišu prava, procedure procene i prava na naknade za ove grupe, izdvajajući ih od osoba sa trajnim ili radno povezanim invaliditetom koje nemaju uporedivu pravnu zaštitu. Dok je Zakon o slepim osobama relativno sveobuhvatan, oba zakona pružaju znatno jača prava u odnosu na druge grupe OSI, čime se povećava nejednakost u pravnoj zaštiti.

[Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju](#), donet 2015. godine, pruža ograničenu zaštitu osobama sa mentalnim invaliditetom. Iako zakon prepoznaje ulogu porodične nege i pominje „usluge lične ili porodične asistencije“, obavezujući državne institucije da pruže psihološku podršku, porodičnu asistenciju i finansijsku pomoć osobama sa mentalnim poremećajima i njihovim porodicama, on ne definiše niti reguliše ličnu asistenciju kao posebnu uslugu zasnovanu na pravima. Međutim, druge grupe, poput osoba sa oštećenjem sluha i osoba sa intelektualnim invaliditetom, i dalje se suočavaju sa neujednačenim nivoom pravnog priznavanja i zaštite.³⁶

Finansijska podrška namenjena osobama sa invaliditetom

Javne socijalne usluge za odrasle OSI na Kosovu i dalje su u velikoj meri ograničene na finansijsku podršku namenjenu osobama sa invaliditetom, koja se pruža kroz različite penzione šeme, sa godišnjim budžetom od oko 23 miliona evra, uz nekoliko manjih programa kojima upravlja MFRT.³⁷ Osnovni pravni instrument koji reguliše finansijsku podršku odraslima je [Zakon br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od strane države](#), koji uređuje pružanje finansijske podrške OSI u obliku mesečne penzije, unutar šireg sistema socijalne zaštite u zemlji.

³² Svetska banka, [Disability Inclusion Kosovo Country Profile](#) [Profil inkluzije osoba sa invaliditetom na Kosovu], 2023, str. 1.

³³ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025; UNICEF, [Pregled administrativnih sistema podataka o deci sa invaliditetom i pitanjima zaštite dece na Kosovu](#), 2023.

³⁴ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

³⁵ SZO, [Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health: ICF](#) [Ka zajedničkom jeziku za funkcionisanje, invaliditet i zdravlje: MKF], 2002.

³⁶ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

³⁷ Ibid., str. 48.

Penzione šeme predstavljaju jedini mehanizam Vlade za finansiranje lične asistencije, ali samo za određene grupe OSI. Šeme invalidskih penzija nejednako su regulisane kroz više pravnih akata specifičnih za pojedine grupe (detaljnije opisano dalje), što rezultira nejednakim pristupom pravima iz invalidskih penzija, uključujući i ličnu asistenciju. Kao što navodi Evropska komisija (EK), ovaj fragmentirani i nejednak sistem odražava neravnotežu moći, u kojoj bolje organizovane ili vidljivije grupe OSI ostvaruju jača prava, dok politika često teži smanjenju troškova.³⁸

Što se tiče dece sa invaliditetom, osnovni pravni instrument koji reguliše pružanje finansijske podrške porodicama je [Zakon br. 03/L-22 o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom](#).³⁹ „Materijalna podrška“ u zakonu definisana je kao „finansijska naknada, mesečni iznos ili drugi oblik novčanog plaćanja koji se dodeljuje [...] za porodice dece sa trajnim invaliditetom.“

1) Praznine u penzijama za trajni invaliditet i gubitak radne sposobnosti

Većina OSI spada u opšte šeme penzija za trajni invaliditet ili gubitak radne sposobnosti. Da bi se kvalifikovali, podnosioci zahteva moraju dokazati potpuni i trajni gubitak radne sposobnosti.⁴⁰ Procene za odrasle sprovode lekari u medicinskom komitetu unutar Odeljenja za penzije MFRT-a. Ustanovljeni kriterijumi podobnosti za ove opšte šeme koriste nejasan jezik i stroge zahteve, ostavljajući mnoge OSI, posebno one sa mentalnim poremećajima, oštećenjem sluha ili intelektualnim invaliditetom, u visokom riziku od isključenja.

Institucije i dalje primenjuju zastarelu definiciju trajnog invaliditeta iz perioda Misije UN na Kosovu (UNMIK), sadržanu u [Zakonu br. 2003/23 o penzijama za osoba sa ograničenim sposobnostima](#) (proglašen kao [UNMIK Uredba br. 2003/40](#)), koja opisuje osobu kao „potpuno i trajno nesposobnu za bilo koju vrstu radne aktivnosti.“ Ovaj ograničen standard doprinosi isključenju osoba sa mentalnim poremećajima, intelektualnim invaliditetom ili oštećenjem sluha iz penzionih šema i šire socijalne podrške.⁴¹ Ove grupe, koje nemaju regulisanu proceduru procene, često se percipiraju kao sposobne za rad i, prema postojećim pravnim definicijama, obično se smatraju nepodobnim za finansijsku podršku od javnih institucija, uključujući pristup ličnoj asistenciji.⁴²

Kao rezultat toga, brojne OSI možda ne ispunjavaju uslove za invalidsku penziju, iako imaju legitimnu potrebu za podrškom. Naknade su fiksne (120 evra mesečno) i vezane za granicu ekstremnog siromaštva, uz smanjenje ili obustavu isplata u zavisnosti od prihoda od zaposlenja.⁴³ Ove šeme ne uključuju naknadu za ličnu asistenciju.

2) Programi pomoći za slepe osobe i osobe sa tetraplegijom i paraplegijom

Programi novčane podrške specifični za invaliditet za slepe osobe i osobe sa PPTP regulišu se posebnim zakonima: [Zakon br. 04/L-092](#) (2012) i [Zakon br. 05/L-067](#) (2016). Zakon o slepim osobama je relativno sveobuhvatan, jer ne samo da garantuje prava slepih osoba na obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, već i detaljno opisuje procenu oštećenja vida, finansiranje rehabilitacije, poreske olakšice i druge relevantne aspekte. Nijedan od ovih zakona ne

³⁸ EK, [Social Protection for people with disabilities - Kosovo](#) [Socijalna zaštita za osobe sa invaliditetom – Kosovo], 2022.

³⁹ Skupština Republike Kosovo, [Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom](#), 2008, str. 1.

⁴⁰ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ EK, [Social Protection for people with disabilities - Kosovo](#) [Socijalna zaštita za osobe sa invaliditetom – Kosovo], 2022.

obezbeđuje u potpunosti ostvarivanje prava i potreba osoba sa invaliditetom u skladu sa međunarodnim konvencijama. Nadalje, nastojanjem da se posebnim zakonima regulišu samo određene grupe invaliditeta, zakonodavstvo Kosova je ostavilo druge OSI da budu izložene restriktivnijim i fragmentiranim sistemima podrške.

Oba zakona dele korisnike u dve kategorije na osnovu težine oštećenja. Slepe osobe svrstane su u: Kategoriju I (vid 0 do 0,02, ne mogu da razlikuju svetlo od tame) i Kategoriju II (delimični gubitak vida, vid 0,02–0,05), prema medicinskom izveštaju.⁴⁴ Osobe sa PPTP svrstane su u Kategoriju I (potpuna trajna inkontinencija i gubitak osetljivosti ekstremiteta) i Kategoriju II (delimična, trajna inkontinencija i gubitak osetljivosti ekstremiteta).

Korisnici Kategorije I, koji označavaju najteži nivo invaliditeta, imaju pravo na nadoknadu za ličnu asistenciju, dok korisnici Kategorije II to pravo nemaju. Godine 2025, mesečni nivoi naknada iznosili su: Slepe osobe: 300 evra za Kategoriju I (uključujući pomoć u ličnoj nezi) i 150 evra za Kategoriju II. Osobe sa PPTP: 435 evra za Kategoriju I (uključujući ličnu asistenciju i proizvode za inkontinenciju) i 180 evra za Kategoriju II.

3) Deca sa invaliditetom

Zakon br. 03/L-22 o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom primenjuje se na ⁴⁵ „deca sa trajnim fizičkim, mentalnim i čulnim invaliditetom“ od rođenja do 18. godine života. Zakon definiše trajni invaliditet kao zdravstveno stanje deteta koje rezultira potpunom i trajnom ⁴⁶ „nesposobnošću da se kreće ili obavlja svakodnevne aktivnosti bez pomoći druge osobe.“ Identifikuje tri kategorije invaliditeta: 1) decu sa ograničenom pokretljivošću koja zahtevaju pomoćna sredstva, 2) slepu decu i 3) decu kojima je potrebna pomoć pri hranjenju, oblačenju, korišćenju toaleta, ličnoj nezi i higijeni.⁴⁷

Uslavljanjem ostvarivanja prava *potpunom nesposobnošću* za obavljanje svakodnevnih životnih aktivnosti, zakon isključuje mnogu decu sa značajnim, ali delimičnim invaliditetom, uključujući gluvu decu i decu sa intelektualnim, psihosocijalnim ili drugim funkcionalnim teškoćama, koja mogu zahtevati značajnu podršku, ali nisu u potpunosti zavisna.⁴⁸ Takvo zakonsko rešenje stoga dovodi do nejednakog tretmana, jer isključuje decu sa invaliditetom procenjenu sa „nižim stepenom invaliditeta“, što za posledicu ima uskraćivanje pristupa finansijskim davanjima i povezanim uslugama za decu sa značajnim funkcionalnim potrebama koja ne ispunjavaju prag za punu podršku.⁴⁹

U skladu sa članom 3, MFRT, preko Odeljenja za socijalne šeme, upravlja finansijskom podrškom porodicama dece sa trajnim invaliditetom putem bankovnih transfera, u skladu sa raspoloživim sredstvima iz državnog budžeta.⁵⁰ Zakon predviđa mesečnu finansijsku naknadu (npr. 100 evra) za podobne porodice, pri čemu iznos pomoći određuje podzakonski akt koji izdaje MFRT.⁵¹ Zakon usko definiše „negu“ kao novčanu naknadu koja ⁵² „služi za pružanje finansijske podrške osobama koje pružaju ovu podršku i negu.“ Međutim, zakon ne povezuje

⁴⁴ Ibid, str. 7.

⁴⁵ Skupština Republike Kosovo, Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom, 2008, str. 1.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid, str. 3.

⁴⁸ UNICEF, The Legal Framework for Child Rights in Kosovo: A study of the compatibility of existing legislation with the Convention on the Rights of the Child [Pravni okvir za prava deteta u Kosovu: Studija o usklađenosti postojećeg zakonodavstva sa Konvencijom o pravima deteta], 2014.

⁴⁹ UNICEF, Situation Analysis: Children with Disabilities in Kosovo [Situaciona analiza: Deca sa invaliditetom u Kosovu], 2017.

⁵⁰ UNICEF, Pregled administrativnih sistema podataka o deci sa invaliditetom i pitanjima zaštite dece na Kosovu, 2023.

⁵¹ Skupština Republike Kosovo, Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom, 2008, str. 1. ; UNICEF, Situation Analysis: Children with Disabilities in Kosovo [Situaciona analiza: Deca sa invaliditetom u Kosovu], 2017.

⁵² Skupština Republike Kosovo, Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom, 2008, str. 1.

ovu podršku sa pristupom uslugama, ličnom asistencijom ili negom zasnovanom na zajednici. Kao takav, ne stvara širi okvir usluga koji bi omogućio učešće ili samostalan život. Prema izveštaju UNICEF-a, „rezultujuća novčana naknada od 100 evra je vrlo skromna i često se koristi kao beneficija za ublažavanje siromaštva, a ne za kupovinu neophodnih usluga (koje često ne postoje).“⁵³

Regulacija lične asistencije na Kosovu

Zakoni na Kosovu koriste različite termine za „lične asistente“. [Zakon br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom](#) koristi termin „lični staratelj“, [Zakon br. 04/L-092 o slepim licima](#) odnosi se na njih kao „pratitelje“ ili „staratelje“, dok [Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju](#) koristi termin „zakonski staratelj“.

Trenutno je lična asistencija strukturisana kao model asistencije koji se direktno sprovodi između OSI koja ispunjava uslove i asistenta, uz minimalno učešće države. Naknada za ličnu asistenciju isplaćuje se direktno OSI, a ne asistentu. OSI su odgovorne za izbor svog asistenta, formalizuju aranžman putem notarski overenog ugovora i upravljaju svim finansijskim naknadama. Asistenti mogu biti članovi porodice ili bilo koje drugo lice koje OSI odabere.

Pravni odnos između OSI i ličnog asistenta izlazi izvan standardne regulacije zapošljavanja, jer obično ne postoji jasno definisan ugovor o radu. MFRT nije uključen u zapošljavanje, dodelu ili upravljanje radom ličnih asistenata. Nijedna javna institucija nije direktno odgovorna za nadzor ugovornih aranžmana, radnih uslova ili kvaliteta pružene usluge.

Pravni okvir ne zahteva od ličnih asistenata da poseduju posebne kvalifikacije ili obuku za obavljanje ovog posla. [Zakon br. 08/L-255 o socijalnim i porodičnim uslugama](#) definiše „direktnu socijalnu negu“ kao⁵⁴ „pružanje pomoći pojedincima u socijalnoj potrebi, u vezi sa kućnim poslovima, ličnom negom, pokretljivošću, komunikacijom i nadzorom, negom koja se može pružiti u domu osobe, kod druge porodice, u specijalizovanom dnevnom centru ili u stacionarnoj ustanovi.“ Iako zakon formalno prepoznaje negu u domaćinstvu i socijalnu negu u zajednici, uključujući ličnu asistenciju za OSI, on ne reguliše ličnu asistenciju kao posebnu uslugu zasnovanu na pravima.⁵⁵ Kao rezultat toga, ne postoje formalno utvrđeni minimalni standardi, izvori finansiranja ili kvalifikacije za lične asistente. Bez minimalnih standarda, posebnog finansiranja i smernica za sprovođenje, pristup ličnoj asistenciji na Kosovu u velikoj meri zavisi od nedosledno finansiranih nevladinih organizacija (NVO) i diskrecionog odlučivanja opština.⁵⁶

[Zakon br. 03/L-212 o radu](#) garantuje poštenu naknadu, doprinose za penziju i formalne ugovore o radu. Međutim, trenutni pravni okvir ne prepoznaje specifičnu prirodu lične asistencije niti je reguliše kao oblik rada. Ne postoje zakonske odredbe koje osiguravaju zaštitu zaposlenih ličnih asistenata, niti mehanizmi za nadzor poštovanja standarda rada.

[Nacionalna strategija Kosova o pravima osoba sa invaliditetom \(NSPOSI\) \(2013–2023\)](#) i odgovarajući trogodišnji [Nacionalni akcioni plan \(2021–2023\)](#), koji je istekao 2023. godine, nisu posebno obrađivali potrebe lične nege niti pominjali ličnu asistenciju kao pravo ili uslugu.⁵⁷ Ni nova [NSPOSI za 2025–2030](#), niti njen akcioni plan (2025–2027), ne uvode nove odredbe o finansijskoj podršci ili potrebama lične nege.

⁵³ UNICEF, [Situation Analysis: Children with Disabilities in Kosovo](#) [Situaciona analiza: Deca sa invaliditetom u Kosovu], 2017, str. 44.

⁵⁴ Republika Kosovo, [Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama](#), 2024, str. 3.

⁵⁵ Ibid, str. 7.

⁵⁶ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

⁵⁷ EK, [Kosovo 2024 Report](#) [Izveštaj o Kosovu], 2024; UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

Sve ove zakonske praznine ostavljaju odnos zaposlenja između OSI i ličnih asistenata u velikoj meri neregulisanim, doprinoseći neujednačenoj zaštiti i standardima, uz slab nadzor i bez jasnih radnih garancija za lične asistente.

Predstojeći Zakon o proceni, priznavanju statusa, beneficijama i uslugama za osobe sa invaliditetom

Godine 2019. formirana je radna grupa za izradu novog Zakona o proceni, priznavanju statusa, beneficijama i uslugama za osobe sa invaliditetom. Iako je konačan nacrt pripremljen 2022. godine, zakon još uvek nije usvojen. Delimično je to posledica čestih promena članova radne grupe i nejasnih fiskalnih implikacija, povezanih sa nedostatkom pouzdanih podataka o broju OSI, što je otežalo precizno procenjivanje troškova.⁵⁸

Novi zakon, popularno poznat kao „Inkluzivni zakon“, ima za cilj uvođenje inkluzivnijeg, sveobuhvatnijeg i uniformnijeg okvira za procenu invaliditeta i beneficija.⁵⁹ Primenjivaće se na sve tipove invaliditeta, pri čemu će procedure procene koristiti ⁶⁰ „bio-psiho-socijalni model zasnovan na međunarodnoj klasifikaciji funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja“, umesto sadašnjeg dominantnog medicinskog modela, radi utvrđivanja statusa invaliditeta i podobnosti OSI za relevantna prava i usluge. Prema EK, nacrt zakona je sveobuhvatan i ima za cilj uspostavljanje jedinstvenog pristupa invaliditetu, čime se smanjuje fragmentacija i sprečava nejednakost između različitih grupa invaliditeta. ⁶¹

Nacrt zakona predviđa formiranje multidisciplinarnе komisije za procenu i uvodi kategorizaciju invaliditeta sa naknadama vezanim za minimalnu zaradu. Pojedinci će biti procenjeni i svrstani u jednu od četiri kategorije invaliditeta, u rasponu od manjih oštećenja (Kategorija 1) do potpune onesposobljenosti (Kategorija 4).⁶² Pojedinci u Kategoriji 4 dobiće punu minimalnu zaradu, dok će oni u Kategoriji 1 primati 50% minimalne zarade. Podobni korisnici takođe će dobiti dodatnu naknadu za proizvode za inkontinenciju i dekubitus, u iznosu od 50% njihove kompenzacije. OSI kojima je potrebna 24-časovna asistencija imaće pravo na više od jednog ličnog asistenta. Asistent, kojeg odaberu sami korisnici ili Centar za socijalni rad (CSR), moraće da završi akreditovanu obuku pre potpisivanja ugovora.⁶³ EK je preporučila usvajanje ovog zakona kao deo obaveza Kosova u okviru Poglavlja 23 procesa pristupanja EU.⁶⁴

Glavni nalazi

Prema podacima popisa iz 2024. godine, procenjuje se da između 8% i 10% stanovništva Kosova (337.859 građana) živi sa određenim funkcionalnim ograničenjima koja se odnose na vid, sluh, pokretljivost ili komunikaciju.⁶⁵ Prema podacima MFRT, 4.759 registrovanih OSI⁶⁵ prima državnu podršku; ⁶⁶ Prema podacima dobijenim od MFRT-a, 1.520 slepih osoba ima ličnog asistenta. Među osobama sa PPTP, 2.413 ima ličnog asistenta I svi pripadaju Kategoriji I, dok u Kategoriji 2, 102 osobe imaju stalnog, a 361 privremenog ličnog asistenta. Odsustvo javnog

⁵⁸ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ EK, [Social Protection for people with disabilities - Kosovo](#) [Socijalna zaštita za osobe sa invaliditetom – Kosovo], 2022, str.18

⁶¹ EK, [Social Protection for people with disabilities - Kosovo](#) [Socijalna zaštita za osobe sa invaliditetom – Kosovo], 2022

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ EK, [Kosovo 2024 Report](#) [Izveštaj o Kosovu], 2024.

⁶⁵ Od ukupno 332 učesnika istraživanja, 42% su Albanci (n=138), 39% Srbi (n=130), 9% Romi (n=31), 6% Aškalije (n=19), 2% Egipćani (n=7), 2% Bošnjaci (n=6) i 0,3% Turci (n=1). Tipovi invaliditeta kod OSI o kojima su brinuli anketirani lični asistenti obuhvatali su paraplegiju (49%), tetraplegiju (25%), poremećaje mentalnog zdravlja (13%), intelektualne ili razvojne teškoće (11%), hronične fizičke bolesti (9%), slepilo (9%) i gluhoću (4%).

registra OSI i ličnih asistenata onemogućilo je izvođenje slučajnog uzorka. Stoga su učesnici ankete odabrani kombinovanom „snowball“ metodom i ciljanim varijacijama uzorka na osnovu pola ličnog asistenta, tipa i stepena invaliditeta, geografske lokacije, etničke pripadnosti i odnosa prema ličnom asistentu (npr. član porodice vs. spoljašnji negovatelj).

Ovaj odeljak prikazuje nalaze iz ankete ličnih asistenata, intervjua sa ključnim informantima i literature u vezi sa radnim i životnim uslovima ličnih asistenata. Takođe su prikupljena terenska zapažanja, a svi podaci su triangulisani radi povećanja validnosti. Analiza počinje identifikovanjem demografskog profila ličnih asistenata i socio-ekonomskih uslova njihovog rada, sa posebnim fokusom na to kako se rodne norme i trenutni nivoi naknada upoređuju sa nacionalnim standardima plata i troškovima života. Kako bi se informisala buduća politika, odeljak uključuje budžetske procene za prilagođavanje državne finansijske podrške u skladu sa nacionalnom minimalnom i prosečnom platom za period 2025–2027. Dalje se analiziraju zdravstvene i socijalne posledice ovog rada, uključujući nedostatak formalne obuke, fizičke zahteve pružanja nege i odsustvo socijalne zaštite. Na kraju, dokument identifikuje prioritete i izazove koje prijavljuju lični asistenti – od potrebe za profesionalnim priznanjem i institucionalnom podrškom u obrazovanju, do neophodnosti uklanjanja barijera u javnoj infrastrukturi.

Ko pruža negu i pod kojim uslovima

Žene su znatno češće angažovane kao lični asistenti nego muškarci. Od 332 lična asistenta identifikovana i intervjuisana od strane MŽK, 72% su bile žene, sa prosečnom starošću od 50 godina. Ovo odražava duboko ukorenjene rodne norme, prema kojima se ženama društveno dodeljuju uloge u pružanju neplaćene ili nisko plaćene nege. U većini slučajeva lični asistenti su članovi porodice OSI (83%), dok su ostali preporučeni od strane poznanika (8%), prijatelja ili suseda (4%), a samo 3% ih je zaposlila porodica.

„Majke ne mogu da rade, jer ih deca ne puštaju da spavaju celu noć i zahtevaju stalni nadzor.“

- Lični asistent

Prema podacima Agencije za statistiku Kosova (ASK), prosečna bruto plata na Kosovu u 2024. godini iznosila je 639 evra, dok je neto plata bila 552 evra.⁶⁶ Socijalni radnici, koji obavljaju slične zadatke, ali sa višim obrazovnim kvalifikacijama i odgovornostima u vođenju slučajeva, u proseku zarađuju 750 evra bruto mesečno.⁶⁷ Naknade ličnih asistenata su znatno niže od ovih nivoa. Polovina intervjuisanih ličnih asistenata izjavila je da ne prima nikakvu naknadu, dok su oni koji su plaćeni prijavili iznose od 120 evra, 150 evra ili 180 evra mesečno, u zavisnosti od kategorije invaliditeta OSI kojoj pružaju negu, prema važećem zakonodavstvu. Državna naknada ličnim asistentima stoga je znatno ispod minimalne plate od 425 evra i ne pokriva osnovne troškove života, a kamoli obim posla, potrebna znanja, iskustvo i vreme utrošeno na obavljanje zadataka. Svi učesnici istraživanja istakli su da ovaj iznos nije dovoljan za zadovoljenje osnovnih potreba. U praksi, zbog niske naknade, članovi porodice – često majke – obično pružaju ovu podršku. Da bi se obezbedila dostojanstvena i održiva nega, učesnici su preporučili povećanje finansijske podrške na najmanje 600 evra mesečno, što su identifikovali kao pravičan nivo naknade u skladu sa prosečnom bruto platom.

---

⁶⁶ ASK, [Nivo plata na Kosovu](#), 2024.

⁶⁷ MŽK, proračun na osnovu budžeta za 2026: Odeljenje za socijalne usluge u svim opštinama (460 zaposlenih) ima ukupno godišnje izdvajanje od 4.140.819 €, što iznosi približno 9.002 € po zaposlenom godišnje, odnosno oko 750 € mesečno.

U međuvremenu, 80% anketiranih ličnih asistenata radi bez formalnih ugovora koji jasno definišu njihova prava, izlažući ih rizicima poput neplaćenog prekovremenog rada i drugih kršenja radnih prava. Dve trećine ličnih asistenata pružaju negu od 13 do 24 sata dnevno, a više od 80% radi sedam dana u nedelji. Ova neprekidna nega, bez odmora ili zamene, predstavlja značajan prekovremeni rad koji nije u skladu sa njihovim radnim pravima, koja predviđaju naknadu za prekovremeni rad. Ipak, trenutni nivoi naknada ne odražavaju intenzitet i obim nege koji je potreban. Nedostatak zakonskih odredbi koje regulišu specifičan odnos zaposlenja između ličnih asistenata i OSI koje ih angažuju stvara ozbiljne izazove u obezbeđivanju adekvatne radne i socijalne zaštite, posebno u slučajevima kada je potrebna 24-časovna nega.

Generalno, žene na Kosovu prosečno provode 7,1 sat dnevno na neplaćenju nezi i kućnim poslovima, više od tri puta duže nego muškarci, što je ključni razlog njihove smanjene aktivnosti na formalnom tržištu rada.⁶⁸ Neprepoznavanje rada ličnih asistenata kao formalnog zaposlenja verovatno doprinosi alarmantno niskoj stopi zaposlenosti žena na Kosovu – 39% u ukupnoj populaciji, dok je među ženama samo 21%.⁶⁹ Ovo dodatno produbljuje rodne nejednakosti, jer žene ostaju u slabijem ekonomskom položaju.

Procena troškova za odgovarajuću naknadu ličnih asistenata

Ovaj odeljak procenjuje državna budžetska izdvajanja potrebna za adekvatno plaćanje ličnih asistenata slepih osoba i osoba sa PPTP, uz poštovanje osnovnih radnih prava. Tabela # prikazuje trenutne mesečne isplate ličnih asistenata na Kosovu i upoređuje ih sa predloženim platama zasnovanim na minimalnoj bruto plati od 425 evra i prosečnoj bruto plati od 639 evra za 2026. godinu. Trenutno, lični asistenti osoba sa PPTP primaju samo 180 evra mesečno, što iznosi 2.160 evra godišnje, dok asistenti slepih osoba primaju 150 evra mesečno, odnosno 1.800 evra godišnje. Ako bi lični asistenti primali minimalnu platu od 425 evra mesečno, ukupni godišnji izdaci za osobe sa PPTP iznosili bi 17.416.500 evra, a za slepe osobe 9.343.200 evra. Ovaj model značajno bi smanjio jaz između trenutnog nivoa podrške i stvarnih troškova života. Usaglašavanjem isplata sa nacionalnom minimalnom platom, država bi obezbedila finansijsku stabilnost i formalno priznavanje za sve lične asistente.

Na osnovu predloga učesnika istraživanja da se naknada poveća na 600 evra kao pravičan iznos za dostojanstven život, plata bi mogla biti vezana za prosečnu bruto platu na Kosovu, što bi dovelo do povećanja naknade na 639 evra u 2025. godini. Ovaj model bolje bi odražavao intenzitet i obim rada ličnih asistenata i omogućio porodicama da po potrebi angažuju dodatne asistente. Ukupni godišnji izdaci za osobe sa PPTP, ako se primeni minimalna bruto plata, povećali bi se za 6 miliona evra u odnosu na trenutnu potrošnju, dok bi u slučaju primene prosečne bruto plate razlika iznosila 22 miliona evra godišnje. Za slepe osobe, razlika u budžetu u odnosu na sadašnje izdatke iznosila bi 6 miliona evra godišnje za minimalnu platu i 9 miliona evra za prosečnu bruto platu.

	Stvarni ukupni troškovi		Procena ukupnih troškova		Ukupni iznos za jednu godinu	Budžetska prognoza za SOR 2025-2027 za PPTP i slepe osobe		
	PPTP	Slepe osobe	PPTP	Slepe osobe		2025	2026	2027
	Godišnje	Godišnje	Godišnje	Godišnje	Godišnje	3 godine	3 godine	3 godine

⁶⁸ MŽK, *U senci – Rodna analiza neformalnog rada na Kosovu*, 2024.

⁶⁹ ASK, *Anketa o radnoj snazi*, 2024.

Trenutna plata	2,160 €	1,800 €	6,267,600 €	2,815,500 €	9,083,100 €	18,802,800 €	8,446,500 €	27,249,300 €
Minimalna plata (bruto)	5,100 €	4,200 €	17,758,200 €	7,883,400 €	25,641,600 €	53,274,600 €	23,650,200 €	76,924,800 €
Prosečna plata (bruto)	7,668 €	6,252 €	26,699,976 €	11,735,004 €	38,434,980 €	80,099,928 €	35,205,012 €	115,304,940 €

Tabela 1 dodatno procenjuje budžet za 2026. i 2027. godinu kako bi se upotrebio za planiranje Srednjoročnog okvira rashoda za finansiranje ličnih asistenata slepih osoba i osoba sa PPTP. Na godišnjom nivou, naknada za obe kategorije, izračunata na osnovu bruto minimalne plate, iznosila bi oko 53 miliona evra, dok bi prema prosečnoj bruto plati iznosila 80 miliona evra. Za 2027. godinu, pokrivanje obe kategorije prema bruto minimalnoj plati koštalo bi državu 77 miliona evra, a prema prosečnoj bruto plati 115 miliona evra.

Važno je napomenuti da, nakon planiranih pravnih reformi, dodatne kategorije OSI mogu uskoro steći pravo na ličnog asistenta,⁷⁰ što će zahtevati revidirane procene budžeta na osnovu predviđenog broja korisnika. Broj korisnika prema novom zakonu mogao bi se povećati u zavisnosti od nivoa teškoće. Kao što tabela ispod detaljno prikazuje, ovo povećanje moglo bi dovesti do dodatnih državnih izdataka od ukupno 35 miliona evra prema bruto minimalnoj plati i 52 miliona evra prema prosečnoj bruto plati. U ove iznose uračunata je predviđena inflacija od 3%.⁷¹

Commented [K1]: Molimo pojasnite koje kategorije se trenutno priznaju u pravnoj praksi za pravo na ličnog asistenta. Mislimo na kategorije koje se određuju prema stepenu teškoće ili ozbiljnosti invaliditeta

	2026	2027	2028
	Trenutna naknada za slepe osobe i PPTP	Očekivana naknada po novom zakonu po stepenu poteškoća	Očekivana naknada po novom zakonu po stepenu poteškoća
Trenutna naknada	9,083,100 €	/	/
Minimalna naknada (bruto)	25,641,600 €	34,945,698 €	34,945,698 €
Prosečna naknada (bruto)	38,434,980 €	52,539,606 €	52,539,606 €

Zdravstvene i socijalne posledice

Trenutni pravni okvir ne zahteva od ličnih asistenata posedovanje specifičnih kvalifikacija. Otprilike 70% ličnih asistenata nikada nije primilo formalnu obuku i oslanja se isključivo na lično iskustvo. Preostali deo je dobio određenu vrstu obuke od organizacija poput Hendifera, ali je primećeno da lični asistenti iz srpske zajednice retko imaju pristup takvoj obuci. Oni su naglasili da su njihove potrebe za podrškom OSI vrlo specifične i da moraju početi od osnova, uključujući osnovne

„Nismo profesionalno obučeni za rad kao lični asistenti OSI, što nas izlaže velikom emocionalnom i fizičkom opterećenju.“

- Lični asistent

⁷⁰ Novi nacrt zakona trebalo je da stupi na snagu do 2025. godine.

⁷¹ Svetska banka, Kosovo MPO, 2025

veštine poput pružanja prve pomoći. Odsustvo profesionalne pripreme ograničava kvalitet pružene nege, jer asistenti često nisu spremni da upravljaju složenim potrebama, uključujući izazove u ponašanju, komunikacione barijere ili hitne medicinske situacije. Ovo takođe izlaže i asistente i OSI riziku od povreda. Kada su upitani o svojim potrebama, ispitanici su istakli potrebu za specijalizovanom obukom u oblastima kao što su rad sa osobama sa autizmom, upravljanje stresom, komunikacione veštine (uključujući znakovni jezik) i pružanje psihološke podrške.

U nekim slučajevima, nedovoljna kvalifikacija ličnih asistenata dovodi do fizičkih povreda, kako kod samih asistenata, tako i kod OSI, profesionalnom sagorevanju (burnout) i drugih izazova.⁷² Ne postoji nadzor nad njihovim radnim uslovima, što ostavlja kvalitet nege za OSI i dobrobit ličnih asistenata bez nadzora i bez podrške.

Uticaj na zdravlje ličnih asistenata je značajan. Gotovo polovina anketiranih prijavila je bolove u leđima, uglavnom zbog toga što sami prenose OSI, bez ikakve tehničke ili ljudske podrške. Jedna učesnica je rekla: „Teško mi je sama da okrenem osobu u krevetu. Nemam dovoljno sna.“ Drugi su naveli glavobolje, umor i emotivni stres. Jedan učesnik je objasnio: „Uvek moram biti pored pacijenta, nemam vremena za sebe.“ Ovo značajno narušava privatni život ličnih asistenata i ograničava njihove mogućnosti za zapošljavanje. Ključni informanti su primetili da su majke koje rade kao lični asistenti često socijalno izolovane, hronično iscrpljene i izložene riziku od depresije. Tabela # sumira radne uslove koje su navelo lični asistenti.

Tabela 3. Radni uslovi ličnih asistenata po etničkoj pripadnosti i polu

Glavni nalazi	Albanci		Srbi		Romi		Aškalije		Egipćani		Ukupno (Na nivou Kosova)	
	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Nemaju formalni ugovor	83%	17%	65%	35%	38%	62%	76%	24%	67%	33%	66%	34%
Pružaju negu 13–24 sata dnevno	92%	8%	66%	34%	73%	27%	86%	14%	100%	/	83%	21%
Rade 7 dana u nedelji	91%	9%	64%	36%	35%	65%	83%	17%	83%	17%	71%	29%
Rade bez naknade	84%	16%	65%	36%	50%	50%	60%	40%	67%	33%	65%	35%
Imaju bolove u leđima	87%	13%	63%	37%	22%	78%	100%	/	67%	33%	68%	40%
Nemaju obuku	83%	17%	66%	34%	63%	37%	79%	21%	71%	29%	72%	28%
Ukupno po etničkoj pripadnosti	87%	14%	65%	35%	47%	53%	81%	23%	76%	29%		

⁷² Fokus grupa MŽK sa OCD-ima koje rade sa osobama sa invaliditetom, april 2022.

Prioriteti i izazovi koje su istakli lični asistenti

Kada su istraživači pitali učesnike šta bi poboljšalo njihovu situaciju, lični asistenti su prioritet dali većoj i stabilnoj naknadi, priznavanju radnih prava i većoj institucionalnoj podršci. Istakli su značaj doslednog funkcionisanja državnih dnevnih centara i usluga privremene podrške, kako

„Prihod nije dovoljan; potrebne su nam veće plate, beneficije, zdravstveno osiguranje i više obuka za lične asistente i roditelje.“

- Lični asistent

bi se smanjilo njihovo radno opterećenje. Jedan od problema koji su naveli je ograničen broj dnevnih centara ili, u nekim oblastima, njihov potpuni nedostatak. Takođe, ne postoji zvanično objavljen ukupan broj dnevnih centara na nacionalnom nivou. Iako se navodi da nekoliko centara funkcionise, nedostatak pristupačnih i ažuriranih informacija otežava utvrđivanje njihovog stvarnog broja. Dostupni podaci ukazuju na postojanje centara u opštinama Prizren, Peć, Uroševac, Gnjilane, Mitrovica, Đakovica i Priština.

Lični asistenti su takođe zatražili stručnu obuku kako bi se smanjilo i fizičko, i emotivno opterećenje koje pružanje nege podrazumeva. Tražili su bolji pristup ključnim uslugama, kao što su asistenti u školama, klinički psiholozi, logopedi i stacionarni centri za negu. Iako Ustav i pravni okvir garantuju pravo na predškolsko obrazovanje, čini se da nijedan državni fond ne pokriva plaćanje ličnih asistenata u predškolskim ustanovama. Ispitanici su naveli da porodice same moraju plaćati lične asistente u vrtićima, a u nekim slučajevima i u školama. Porodice se suočavaju sa visokim, često nepristupačnim troškovima, imajući u vidu da je lična asistencija samo jedan od više troškova vezanih za podršku deci sa invaliditetom.⁷³ Ovo može ugroziti pristup obrazovanju, obrazovne rezultate i autonomiju dece sa invaliditetom kasnije u životu, u suprotnosti sa KPOSI i njihovim osnovnim pravom na obrazovanje. Iako procena troškova ličnih asistenata na svim nivoima obrazovanja nije bila deo okvira ovog istraživanja, vlada treba da bolje proceni ove troškove kako bi osigurala pravo dece sa invaliditetom na obrazovanje.

Barijere u okruženju, poput nepravilno izvedenih i nepristupačnih trotoara, javnih prostora i prevoza, dodatno otežavaju ulogu ličnih asistenata.⁷⁴ Korisnici invalidskih kolica i osobe sa oštećenjem vida često nemaju bezbedne mogućnosti kretanja. Jedan učesnik je rekao: „Sa 150 evra ne možete naći nikoga da prati slepu osobu ceo dan... ponekad sebi mogu priuštiti da izađu napolje samo jednom mesečno taksijem.“ Unapređenje pristupačnosti infrastrukture i javnog prevoza značajno bi poboljšalo kvalitet života korisnika. OSI u ruralnim zajednicama suočavaju se sa pojačanom marginalizacijom, jer su ključne usluge uglavnom koncentrisane u urbanim centrima, a pristupačne opcije prevoza u tim oblastima često su ograničene ili nedostupne.⁷⁵ Pored toga, nedostatak prevoza predstavlja značajnu prepreku deci sa invaliditetom da pohađaju školu.⁷⁶

⁷³ Pravo na obrazovanje dece sa posebnim potrebama garantovano je članom 47, kojim se obezbeđuje besplatno obrazovanje i predviđa donošenje posebne regulative za osobe sa specifičnim potrebama. Ovo pravo je dalje uređeno [Administrativnim uputstvom \(MONTI\) br. 03/2022](#), član 4, kojom se deca iz ranjivih grupa eksplicitno oslobađaju plaćanja upisa u predškolske ustanove. Takođe, [Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju](#) utvrđuje inkluzivno obrazovanje kao prioritet. Iako ovi pravni okvirni uspostavljaju pravo na pristup obrazovanju, predstojeći Program vaučera (planiran za 2028. godinu) predstavlja fiskalni mehanizam usmeren na prevazilaženje jaza između formalno garantovanih prava i njihove praktične primene, posebno u pogledu inkluzije dece sa invaliditetom u predškolskim ustanovama.

⁷⁴ MŽK, [Rodna analiza kopnenog saobraćaja na Kosovu](#), 2025.

⁷⁵ UN Kosovo, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.

⁷⁶ Ibid

Zaključak

Na Kosovu pravni i finansijski okviri koji štite prava OSI i regulišu ličnu asistenciju i dalje su fragmentirani, nedovoljni i nedоследно primenjivani. Nacionalno zakonodavstvo i politike nisu u potpunosti usklađeni sa međunarodnim standardima, poput KPOSI i pravne tekovine EU o pravima OSI.⁷⁷ Zakoni i strategije u velikoj meri zanemaruju ličnu asistenciju, ostavljajući staratelje i OSI da zavise od ograničenih beneficija, nedoslednog finansiranja od strane donatora i podrške članova porodice. Državna finansijska podrška značajno varira između različitih grupa osoba sa invaliditetom, pri čemu samo određene grupe imaju pravo na sredstva namenjena ličnim asistentima. Naknade su znatno ispod minimalne plate, dok rad bez formalnog ugovora i odsustvo doprinosa za penziju predstavljaju kršenje radnih prava. Malo je ljudi spremno da rizikuje svoje vreme, fizičko zdravlje i finansijsku sigurnost za ovaj posao, što primorava članove porodice, prvenstveno žene, da obavljaju ovaj neplaćeni ili nedovoljno plaćeni rad. Većina ličnih asistenata radi u nesigurnim uslovima, što negativno utiče i na njihovo zdravlje, ali i na zdravlje OSI. Činjenica da žene uglavnom obavljaju ovaj posao dodatno produbljuje rodne nejednakosti i doprinosi feminizaciji siromaštva, posebno u kasnijem životnom dobu.

Preporuke

Za Ministarstvo finansija⁷⁸

- Povećati finansijsku podršku za ličnu asistenciju u okviru predstojećeg Srednjoročnog okvira rashoda, tako da plate budu usklađene, najmanje, sa minimalnom platom od 425 evra mesečno. Ukupni izdaci po ovom modelu iznosili bi približno 53 miliona evra u 2026, 77 miliona evra u 2027. i 77 miliona evra u 2028. godini.
- Uključiti ove izdatke u godišnje budžetske cikluse koristeći rodno-odgovorno budžetiranje, kako bi se tačno izračunali godišnji troškovi, uzimajući u obzir rast populacije i dodatne OSI koje stiču pravo na ličnu asistenciju na osnovu predviđenih zakonskih reformi. Takođe, proceniti potrebne sate nege, nivo zavisnosti i potrebu za 24-časovnom podrškom, te po potrebi povećati budžet ukoliko OSI zahtevaju više ličnih asistenata u skladu sa predloženim zakonom.
- Obezbediti godišnje usklađivanje naknada za osobe sa invaliditetom na osnovu troškova života i inflacije.
- Uspostaviti posebnu i održivu budžetsku liniju za ličnu asistenciju, nezavisnu od opštih penzionih šema, kako bi se omogućilo precizno i transparentno planiranje budžeta.
- Uspostaviti nacionalni akreditovani program obuke i sertifikacije za sve lične asistente, koji obezbeđuje besplatnu obuku o: nezi specifičnoj za osobe sa invaliditetom, podršci u mobilnosti, bezbednim tehnikama prenosa radi smanjenja fizičkog opterećenja, psihološkoj podršci za upravljanje stresom i profesionalnim sagorevanjem. Program bi trebalo da omogućiti sticanje relevantnih kvalifikacija, a u godišnji budžet treba uključiti sredstva za sprovođenje obuke, sertifikaciju i naknade instruktora.
- Zahtevati završetak akreditovane obuke pre odobravanja ugovora o ličnoj asistenciji, uz prelazni period koji omogućava postojećim ličnim asistentima da steknu potrebne kvalifikacije.
- Uspostaviti nacionalni registar OSI i ličnih asistenata radi praćenja pružanja usluga, identifikovanja praznina u pokrivenosti i planiranja potreba radne snage, sa uključivanjem troškova IT i administracije u budžet nadležnog ministarstva.

⁷⁷ EK, *Kosovo 2024 Report* [Izveštaj o Kosovu], 2024, str.34

⁷⁸ Ranije poznato kao Ministarstvo finansija, rada i transfera

- Uvesti mehanizam za praćenje i obezbeđenja kvaliteta, putem inspektora rada radi nadzora ugovornih odnosa, usklađenosti sa radnim standardima i kvaliteta usluga ličnih asistenata, uz obezbeđivanje dovoljnog budžeta za inspekciju, prikupljanje podataka i izveštavanje, planiranog kroz rodno odgovorno budžetiranje i analizu potreba. Obezbediti obuku inspektora o radnim pravima ličnih asistenata, sa fokusom na rodno osetljive tehnike evaluacije, standarde kvaliteta, sprovođenje prava i etičke principe.
- Obezbediti sredstva za sprovođenje procene uticaja na rodnu ravnopravnost u skladu sa [Priručnikom o proceni rodnog uticaja](#). Agencije za rodnu ravnopravnost, kako bi se inkluzivni zakon kvalitetno informisao i osiguralo da odredbe o ličnoj asistenciji ne produbljuju rodne nejednakosti. Konsultovati različite OSI, OCD koje ih podržavaju i lične asistente radi sveobuhvatne i kvalitetne analize.
- Uspostaviti dnevne centre i centre usluga privremene podrške (*respite centres*) kako bi se smanjio 24-časovni teret većine staratelja, uz uključivanje kapitalnih i operativnih troškova u višegodišnje budžetsko planiranje.
- Razviti i obezbediti adekvatan budžet za kampanje podizanja svesti i obrazovne programe, radi promovisanja vrednosti lične asistencije i prava OSI, smanjenja stigme i priznavanja pružanja nege kao profesionalnog rada.

Za Ministarstvo pravde

- Sprovesti sveobuhvatnu reviziju zakonodavstva kako bi se osiguralo da nacionalni pravni okvir za OSI bude u potpunosti usklađen sa principima KPOSI i zahtevima pravne tekovine EU, sa posebnim fokusom na pravo na nezavisni život i ličnu asistenciju.
- Zahtevati da sve izmene ili novo zakonodavstvo (npr. Inkluzivni zakon) sadrži jasan finansijski plan sprovođenja, sa procenom troškova, definisanim izvorima finansiranja i rokovima, kako bi se obezbedila izvršnost, razvijen prema principima rodno odgovornog budžetiranja.
- Osigurati redovne konsultacije sa NVO koje podržavaju OSI i udruženjima staratelja prilikom izrade i praćenja zakonodavstva vezanog za invaliditet, kako bi politike odgovarale stvarnim potrebama. U budžetu treba predvideti sredstva za sastanke zainteresovanih strana, radionice i izveštavanje.
- Obezbediti da nacrt Inkluzivnog zakona bude javno dostupan za pregled i konsultacije sa NVO, grupama za zagovaranje prava OSI i drugim zainteresovanim stranama, omogućavajući davanje povratnih informacija koje će doprineti finalnom obliku zakona i osigurati da zakon zaista zadovoljava potrebe OSI.

Za Ministarstvo rada, porodice i vrednosti oslobodilačkog rata

- Osigurati da predstojeći Inkluzivni zakon eksplicitno prepoznaje lične asistente kao formalno zaposlene, uz obavezne pisane ugovore, uplate za penziona i zdravstveno osiguranje, regulisano radno vreme i zaštitu u slučaju prekovremenog rada.
- Uspostaviti posebnu pravnu kategoriju za uslugu lične asistencije, tako da se naknade za ovu uslugu uređuju u okviru formalnog sistema zaposlenja, uključujući državne doprinose za socijalno osiguranje, bez umanjenja beneficija koje ostvaruju OSI. Predvideti detaljne fiskalne projekcije za ove doprinose.
- U okviru predstojećeg Inkluzivnog zakona, uspostaviti jedinstven sistem finansijske naknade za ličnu asistenciju zasnovan na pravima, primenljiv na sve OSI, utvrđen putem bio-psiho-socijalnog modela procene u skladu sa principima KPOSI, čime bi se eliminisale razlike

između različitih grupa OSI. Uključiti detaljan budžetski plan koji obuhvata nacionalnu implementaciju, obuku osoblja, praćenje i dodatke za sve OSI.

- U okviru narednog Akcionog plana NSPOSI, eksplicitno priznati ličnu asistenciju kao uslugu nezavisnog života zasnovanu na pravima, u skladu sa članom 19 KPOSI. Uključiti poseban strateški cilj sa merljivim pokazateljima za nacionalnu dostupnost lične asistencije, kriterijume za ostvarivanje prava zasnovane na potrebama (a ne na kategorijama), formalizaciju i profesionalizaciju ličnih asistenata, kao i održive mehanizme državnog finansiranja nezavisne od penzionih šema. Predvideti višegodišnji plan finansiranja usklađen sa Inkluzivnim zakonom kako bi se obezbedila njegova puna primena bez budžetskih nedostataka.
- Zahtevati da novi Zakon o proceni, priznavanju statusa, beneficijama i uslugama za osobe sa invaliditetom sadrži posebno poglavlje koje uređuje ličnu asistenciju kao posebnu uslugu zasnovanu na pravima, uključujući minimalne standarde, mehanizme praćenja i obaveze opština, kao i formalno priznavanje porodičnih i neporodičnih ličnih asistenata u okviru regulisanog sistema. Osigurati da i opštine i država imaju izdvojena sredstva za implementaciju, nadzor i sprovođenje.

Za Ministarstvo zdravlja

- Uvesti propise kojima se obezbeđuje pristup besplatnim ili subvencionisanim uslugama psihološke podrške za lične asistente, uz prepoznavanje mentalnog opterećenja dugotrajnog pružanja nege. Predvideti posebne budžetske linije za angažovanje stručnog osoblja, obuku i troškove pružanja ovih usluga.
- Obezbediti da zdravstveni radnici prođu specijalizovanu obuku kako bi mogli efikasno da učestvuju u radu interdisciplinarnih komisija za procenu invaliditeta predviđenih Inkluzivnim zakonom, u skladu sa bio-psiho-socijalnim modelom. Troškove obuke i njihovog učešća uključiti u godišnji budžet ministarstva.
- Osigurati da se u primeni Inkluzivnog zakona u potpunosti prepozna fizički, psiho-socijalni, intelektualni i čulni invaliditet u okviru kriterijuma za ostvarivanje prava na ličnu asistenciju, zasnovanih na interdisciplinarnoj proceni u skladu sa bio-psiho-socijalnim modelom.

Za Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija

- Razviti akreditovane programe stručnog i kontinuiranog obrazovanja za lične asistente, uz uspostavljanje priznatog sistema sertifikacije i jasnih mogućnosti za profesionalni razvoj. Predvideti posebna budžetska sredstva za sertifikaciju, stručno usavršavanje i kontinuiranu obuku.
- Uspostaviti poseban mehanizam finansiranja koji pokriva troškove angažovanja ličnih asistenata u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, kako bi se obezbedilo puno ostvarivanje prava dece sa invaliditetom na obrazovanje.

Citirani radovi

- ASK, [Anketa o radnoj snazi](#), 2024.
- ASK, [Nivo plata na Kosovu](#), 2024.
- EK, [Kosovo 2024 Report](#) [Izveštaj o Kosovu], 2024.
- EK, [Social Protection for People with Disabilities – Kosovo](#) [Socijalna zaštita za osobe sa invaliditetom – Kosovo], 2022.
- EK, [Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030](#) [Strategija o pravima osoba sa invaliditetom 2021-2030], 2021.
- EU, [Charter of Fundamental Rights](#) [Povelja o osnovnim pravima], 2010.
- EU, [European Disability Strategy 2010-2020](#) [Evropska strategija za osobe sa invaliditetom 2010-2020], 2010.
- EU, [Guidance on independent living and inclusion in the community of persons with disabilities in the context of EU funding](#) [Smernice o samostalnom životu i uključivanju u zajednicu osoba sa invaliditetom u kontekstu EU finansiranja], 2024.
- Kosovo 2.0, [Povećanje minimalne plate i promena u porezima: Šta to znači za nas?](#), 2024.
- MŽK, Fokus grupa MŽK sa OCD-ima koje rade sa osobama sa invaliditetom, april 2022.
- MŽK, [Rodna analiza kopnenog saobraćaja na Kosovu](#), 2025.
- MŽK, [Rodno odgovorno finansiranje ličnih asistenata osoba sa invaliditetom na Kosovu](#), 2022.
- MŽK, [U senci – Rodna analiza neformalnog rada na Kosovu](#), 2024.
- Republika Kosovo, [Action Plan for the Rights of Persons with Disabilities in the Republic of Kosovo \(2021-2023\)](#) [Akcioni plan za prava osoba sa invaliditetom u Republici Kosovo (2021-2023)], 2020.
- Republika Kosovo, [National Strategy on the Rights of Persons with Disability \(2013-2023\)](#) [Nacionalna strategija o pravima osoba sa invaliditetom (2013-2023)], 2013.
- Republika Kosovo, [Strategija o pravima osoba sa invaliditetom \(2025-2030\)](#), 2025.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 03/L-212 o radu](#), 2010.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 03/L-22 o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom](#), 2008.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 04/L-092 o slepim licima](#), 2012.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od strane države](#), 2014.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju](#), 2015.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom](#), 2016.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta](#), 2019.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 08/L-255 o socijalnim i porodičnim uslugama](#), 2024.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakon br. 2003/23 o penzijama za osoba sa ograničenim sposobnostima](#), 2003.
- Skupština Republike Kosovo, [Zakonu br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije](#), 2015.
- Svetska banka, [Disability Inclusion Kosovo Country Profile](#) [Profil inkluzije osoba sa invaliditetom na Kosovu], 2023.
- SZO, [Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health: ICF](#) [Ka zajedničkom jeziku za funkcionisanje, invaliditet i zdravlje: MKF], 2002.
- Ujedinjene nacije na Kosovu, [Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Situaciona analiza prava osoba sa invaliditetom], 2025.
- UN Women, [Kosovo Gender Country Profile](#) [Rodni profil Kosova], 2024.
- UN, [Convention on the Rights of Persons with Disabilities](#) [Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom], 2006.
- UN, [CRC General Comment No. 9 \(2006\): The rights of children with disabilities](#) [KPD, Opšti komentar br. 9 (2006): Prava dece sa invaliditetom], 2007.
- UN, [CRPD General Comment No.5 on living independently and being included in the community](#) [KPOSI opšti komentar br.5 o samostalnom životu i uključivanju u zajednicu]. 2017.
- UN, [Introducing the UNCRPD](#) [Uvod u KUNPOSI], 2022.

- UNICEF, *Pregled administrativnih sistema podataka o deci sa invaliditetom i pitanjima zaštite dece na Kosovu*, 2023.
- UNICEF, *Situation Analysis: Children with Disabilities in Kosovo* [Situaciona analiza: Deca sa invaliditetom u Kosovu], 2017
- UNICEF, *The Legal Framework for Child Rights in Kosovo: A study of the compatibility of existing legislation with the Convention on the Rights of the Child* [Pravni okvir za prava deteta u Kosovu: Studija o usklađenosti postojećeg zakonodavstva sa Konvencijom o pravima deteta], 2014.
- UNMIK, *Uredba br. 2003/40*, 2003.
- Ustav Republike Kosovo, *Ustav Republike Kosovo*, 2008.

Prilog 1.

Tabela ispod prikazuje broj osoba koje žive sa najmanje jednim dugotrajnim invaliditetom, razvrstanih prema starosnim grupama i polu. Podaci ukazuju da je najzastupljeniji osnovni fizički invaliditet (31.567 slučajeva) i „ostale dugotrajne bolesti“ (28.611 slučajeva). Slede gluvoća ili ozbiljan gubitak sluha (9.935 slučajeva), psihološke ili emocionalne teškoće (8.133 slučaja) i poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet (5.607 slučajeva). Zajedno, kategorije fizičkog invaliditeta i hroničnih bolesti čine više od 64% svih prijavljenih stanja.

Jasan trend u podacima pokazuje da, kako populacija stari, učestalost fizičkih i čulnih teškoća značajno raste. Na primer, osnovne fizičke teškoće povećavaju se sa 1.050 u starosnoj grupi 0–14 godina na 3.757 u starosnoj grupi 70–74 godine. Takođe, muškarci prijavljuju veći broj određenih teškoća u mlađim starosnim grupama, kao što su 377 slučajeva teškoća u učenju, 366 psiholoških problema i 188 slučajeva gluvoće, u poređenju sa 307, 250 i 167 kod žena u starosnoj grupi 0–14 godina. Žene čine znatno veći deo populacije koja živi sa teškoćama u kategorijama starijih od 60 godina. Ova promena doprinosi ukupnom broju prijavljenih teškoća kod žena od 49.910, u poređenju sa 43.378 kod muškaraca.

Zaključno, podaci iz popisa ukazuju da su fizički invaliditet i hronični zdravstveni problemi glavni uzroci invaliditeta na Kosovu, dok čulne i psihološke teškoće takođe imaju značajnu ulogu, pri čemu se teret u velikoj meri premešta na žensku i stariju populaciju.

Stanovništvo sa najmanje jednim dugotrajnim invaliditetom, po polu, starosnoj dobi i vrsti poteškoće				
Starosna dob	Vrsta dugotrajnog invaliditeta	Ukupno	Muškarci	Žene
0-14	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	355	188	167
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	431	235	196
	Osnovni fizički invaliditet	1050	569	481
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	684	377	307
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	616	366	250
15-19	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	865	479	386
	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	123	72	51
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	155	94	61
	Osnovni fizički invaliditet	513	311	202
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	348	200	148
20-24	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	351	217	134
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	418	275	143
	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	200	117	83
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	127	73	54
	Osnovni fizički invaliditet	562	318	244
25-29	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	315	173	142
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	385	219	166
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	398	222	176
	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	191	114	77
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	135	72	63
30-34	Osnovni fizički invaliditet	608	377	231
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	318	179	139
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	456	251	205
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	522	281	241
	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	212	147	65
30-34	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	146	84	62
	Osnovni fizički invaliditet	926	588	338
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	334	197	137

	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	536	300	236
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	708	377	331
35-39	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	245	154	91
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	220	137	83
	Osnovni fizički invaliditet	1312	794	518
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	366	189	177
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	738	412	326
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	1178	578	600
40-44	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	321	187	134
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	299	163	136
	Osnovni fizički invaliditet	1644	873	771
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	351	188	163
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	780	442	338
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	1497	654	843
45-49	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	401	239	162
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	488	268	220
	Osnovni fizički invaliditet	2181	1125	1056
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	294	139	155
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	725	384	341
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	2068	905	1163
50-54	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	564	319	245
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	732	404	328
	Osnovni fizički invaliditet	2587	1243	1344
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	312	138	174
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	693	364	329
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	2915	1167	1748
55-59	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	687	381	306
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	946	468	478
	Osnovni fizički invaliditet	3211	1459	1752
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	284	109	175
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	667	345	322
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	3430	1347	2083
60-64	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	928	471	457
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	1073	481	592
	Osnovni fizički invaliditet	3515	1485	2030
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	340	150	190
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	595	284	311
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	3817	1487	2330
65-69	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	1197	626	571
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	1170	567	603
	Osnovni fizički invaliditet	3745	1566	2179
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	368	144	224
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	464	199	265
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	3764	1454	2310
70-74	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	1434	777	657
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	1189	573	616
	Osnovni fizički invaliditet	3757	1584	2173
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	451	189	262
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	456	196	260
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	3172	1351	1821
75-79	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	1365	679	686
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	1091	514	577
	Osnovni fizički invaliditet	3054	1244	1810
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	403	130	273
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	313	118	195

	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	2177	818	1359
80+	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	1712	781	931
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	1233	514	719
	Osnovni fizički invaliditet	2902	1041	1861
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	439	139	300
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	358	120	238
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	1682	649	1033
Ukupno	Gluvoća ili ozbiljan problem sa sluhom	9935	5252	4683
	Slepilo ili ozbiljan problem sa vidom	9435	4647	4788
	Osnovni fizički invaliditet	31567	14577	16990
	Poteškoće u učenju ili intelektualni invaliditet	5607	2641	2966
	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	8133	4217	3916
	Ostalo, uključujući bilo koju dugotrajnu bolest	28611	12044	16567

Tabela ispod prikazuje nalaze popisa iz 2024. godine, razvrstane prema vrsti invaliditeta, starosti u kojoj je poteškoća nastala i stepenu teškoće („delimično“ i „značajno“). Ukupan broj prijavljenih slučajeva teškoća iznosi 316.930, od čega je 238.953 slučajeva klasifikovano kao „delimične“ teškoće, a 77.977 slučajeva kao „značajne“ teškoće. Podaci ukazuju da su problemi sa vidom i pokretljivošću najzastupljeniji, sa ukupno 117.150 slučajeva oštećenja vida i 75.301 slučajem poteškoća u hodanju ili penjanju, što zajedno čini više od 60% svih prijavljenih funkcionalnih ograničenja.

Glavni nalazi ukazuju na izražen porast učestalosti i ozbiljnosti poteškoća u starijim starosnim grupama, posebno među osobama uzrasta od 50 do 69 godina, gde broj ozbiljnih problema sa mobilnošću dostiže 11.918 slučajeva. Istovremeno, značajan broj poteškoća prisutan je od rođenja, sa ukupno 14.126 prijavljenih slučajeva, uključujući visok broj ozbiljnih izazova u komunikaciji (1.643 slučaja) i samostalnoj nezi (1.283 slučaja). Zaključno, dok su oštećenje vida i ograničenja u fizičkoj pokretljivosti dominantni oblici invaliditeta u starijoj populaciji, visoka učestalost poteškoća u komunikaciji i samostalnoj nezi prisutnih od rođenja ukazuje na potrebu za ranom intervencijom i ciljanom podrškom.

Funkcionalni problemi po starosnoj grupi i stepenu teškoće														
	Sa vidom (sa naočarima)		Sa sluhom (uz pomagala)		Pri hodanju /penjanju		Pri učenju / sa pamćenjem		Sa ličnom negom		U komunikaciji		Ukupno	
	Delimično	Značajno	Delimično	Značajno	Delimično	Značajno	Delimično	Značajno	Delimično	Značajno	Delimično	Značajno	Delimično	Značajno
Ukupno	98264	18886	39423	11742	49991	25310	26525	8879	14435	7747	10315	5413	238953	77977
%	6.20	1.19	2.49	0.74	3.15	1.60	1.67	0.56	0.91	0.49	0.65	0.34	15.07	4.92
Od rođenja	2006	1116	728	652	1105	1138	1145	1317	1092	1283	1512	1643	7,588	7149
Ispod 5 godina	2119	627	298	238	475	407	469	442	481	420	685	590	4,527	2724
5 do 14 godina	5260	961	310	162	362	281	242	204	233	175	302	182	6,709	1965
15 do 29	7698	1210	848	354	1238	809	718	394	492	320	394	248	11,388	3335

godina														
30 do 49 godina	20541	3680	4722	1390	8357	4461	3773	1136	1611	843	931	474	39,908	11984
50 do 69 godina	46850	7949	20241	5023	26049	11918	12207	2784	5292	2271	3035	1029	113,674	30974
70+ godina	12509	3173	11807	3836	11808	6101	7611	2488	5048	2374	3231	1176	52,014	19148
Odgovornije dat	1281	170	469	87	597	195	360	114	186	61	225	71	3,118	698